

VÝVOJ SOCIÁLNÍCH PŘÍJMŮ OBYVATELSTVA V LETECH 2010–2022

Ladislav Průša¹⁾

THE SOCIAL BENEFIT INCOME OF THE POPULATION IN THE YEARS 2010–2022

Abstract

Social benefit income is an important source of financial income for households. It is intended to cover the needs of people in certain defined social situations. The aim of this contribution is to characterise how the social benefits that are provided to citizens by individual social systems have changed over time and to point out some key problems, solving which should be a focus of attention in the coming years.

Keywords: social benefit income, pension insurance, sickness insurance, employment policy, state social support, social-legal protection of children, assistance in material need, benefits for the disabled, social services

Demografie, 2024, 66(1): 87–107

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0329>

ÚVOD

Sociální příjmy dlouhodobě představují významný zdroj finančních příjmů domácností, který je určen ke krytí potřeb obyvatel v zákony definovaných sociálních situacích.

Cílem tohoto příspěvku je charakterizovat vývoj sociálních příjmů v jednotlivých sociálních systémech mezi lety 2010 a 2022, a poukázat na některé klíčové problémy, jejichž řešení by měla být v následujících letech věnována prioritní pozornost. Jedná se o období, které se v ekonomické oblasti vyznačovalo řadou skutečností, na které bylo nutno v sociální oblasti reagovat. Po počátečním období recese následovalo období velmi dynamického růstu mezd i HDP, které ukončil příchod nemoci covid-19, následoval vysoký růst inflace a hromadný příchod uprchlíků z Ukrajiny po zahájení ruské agrese. Všechny tyto skutečnosti se promítly v růstu nároků na jednotlivé sociální

systémy a vyžádaly si často urychlené přijetí nových řešení v sociální oblasti.

Sociální příjmy obyvatelstva v současné době zahrnují příjmy z osmi sociálních systémů:

- ze systému důchodového pojištění (starobní, invalidní a pozůstalostní důchody),
- ze systému nemocenského pojištění (nemocenská, ošetrovné, peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, dlouhodobé ošetrovné a otcovská poporodní péče),
- ze systému státní politiky zaměstnanosti (podpora v nezaměstnanosti),
- ze systému státní sociální podpory (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné),
- ze systému sociálně právní ochrany dětí (dávky pěstounské péče, náhradní výživné, zaopatřovací příspěvky),

1) Ústav veřejné správy a sociální politiky – Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita. Kontakt: ladislav.prusa@fvp.slu.cz.

- ze systému pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc),
- ze systému dávek pro zdravotně postižené občany (příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku),
- ze systému sociálních služeb (příspěvek na péči).

Sociální příjmy obyvatelstva vzrostly ve sledovaném období ze 442,4 mld. Kč v r. 2010 na 744,1 mld. Kč v r. 2022, jejich podíl na HDP ve sledovaném období vzrostl o 0,9 p. b. (z 11,1 % na 11,9 %).

Podrobnější informace jsou zřejmé z Tabulky 1.

V důsledku těchto trendů měl podíl sociálních příjmů na HDP ve sledovaném období kolísavý charakter, po jeho počátečním nárůstu do r. 2013 v následujícím období zejména díky příznivé ekonomické situaci tento podíl klesal, po r. 2020 jeho výrazný nárůst ovlivnily především důsledky onemocnění covid-19, výplata jednorázového příspěvku na dítě a koncipování humanitární dávky občanům Ukrajiny v r. 2022.

Ve struktuře sociálních příjmů obyvatelstva mají dominantní podíl příjmy z důchodového pojištění, v r. 2022 tento podíl činil přibližně 77 %.

Struktura sociálních příjmů v r. 2022 je zřejmá z Grafu 2.

Tab. 1: Vývoj sociálních příjmů obyvatelstva (mil. Kč)

Social benefit income of the Czech population over time (in mil. CZK)

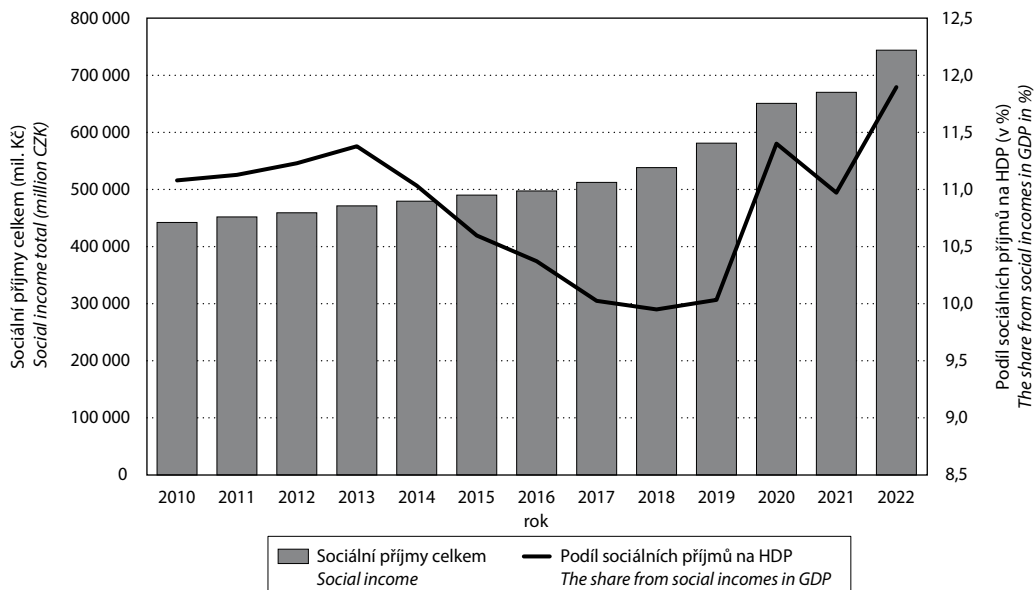
Rok Year	Sociální příjmy celkem Social benefit income total	Podíl sociálních příjmů na HDP Social benefit income as a share of GDP	Příjmy ze systému / Income from							
			Důchodového pojištění Pension insurance	Nemocenského pojištění Sickness insurance	Politiky zaměstnanosti Employment policy	Státní sociální podpory State social support	Sociálně právní ochrany dětí Social-legal child protection	Pomoci v hmotné nouzi Assistance in material need	Dávek pro zdravotně postižené Benefits for people with disabilities	Sociálních služeb Social services
2010	442 389	11,1	340 162	22 789	13 355	39 786	1 005	3 882	1 811	19 599
2011	452 067	11,1	359 234	21 506	10 349	34 941	1 073	4 982	1 898	18 084
2012	459 152	11,2	367 864	19 377	8 760	34 220	1 236	7 751	1 553	18 391
2013	471 399	11,4	372 335	20 143	9 675	35 230	2 052	10 510	1 909	19 545
2014	479 506	11,0	376 406	22 706	9 280	35 117	2 383	11 295	1 917	20 402
2015	490 178	10,6	386 520	24 110	8 303	34 966	2 665	10 518	1 929	21 167
2016	497 543	10,4	390 904	26 284	8 255	34 973	2 832	9 255	1 994	23 046
2017	512 336	10,0	404 460	28 316	7 854	34 316	2 950	7 364	1 956	25 120
2018	538 343	10,0	423 677	33 974	7 543	35 356	3 802	5 353	2 625	26 013
2019	581 070	10,0	459 308	38 887	8 144	33 976	3 924	4 409	2 654	29 768
2020	650 942	11,4	492 939	55 206	10 567	47 739	3 981	4 788	2 628	33 094
2021	670 212	11,0	519 353	51 472	10 006	44 732	4 129	5 233	2 561	32 726
2022	744 138	11,9	574 893	47 631	9 884	52 289	4 399	16 025	2 668	36 376

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Graf 1: Vývoj podílu sociálních příjmů na HDP v letech 2010–2022

Social benefit income as a share of GDP in 2010–2022

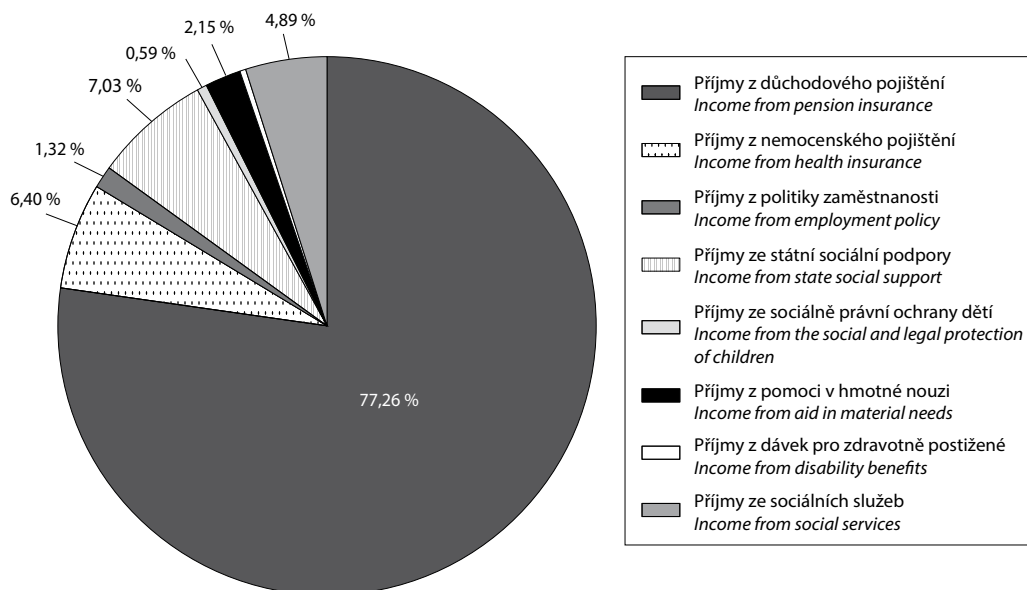

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c; vlastní zpracování.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c; author's calculations.

Graf 2: Struktura sociálních příjmů obyvatelstva v roce 2022

The structure of the population's income from social benefits in 2022

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023c; vlastní zpracování.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c; author's processing.

1. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ

Největším podílem se na výši sociálních příjmů podílejí příjmy ze systému důchodového pojištění, ve sledovaném období se jejich objem zvýšil cca 1,7× (z 340,2 mld. Kč v r. 2010 na 574,9 mld. Kč v r. 2022). Podobnější informace jsou uvedeny v Tabulce 2.

Na tomto nárůstu se dominantním způsobem podílejí valorizační úpravy důchodů, které byly realizovány každoročně v závislosti na růstu indexu životních nákladů, vč. vlivu tzv. směny generací (Anděl, 1983) (viz Tab. 3), růst počtu příjemců důchodů (vč. změn v jejich struktuře) ovlivnil vývoj příjmů z důchodového pojištění pouze z cca 1,3 % (viz Tab. 4).

Tab. 2: Vývoj příjmů ze systému důchodového pojištění (mil. Kč)

Income from the pension insurance system over time (CZK million)

Rok Year	Příjmy z důchodového pojištění Income from pension insurance	Podíl příjmů z důchodového pojištění na HDP Income from pension insurance as a share of GDP	z toho: / of which:		
			Starobní důchody Old-age pensions	Invalidní důchody Disability pensions	Pozůstalostní důchody / Survivors pensions
2010	340 162	8,5	265 985	47 682	26 495
2011	359 234	8,8	284 614	47 451	27 169
2012	367 864	9,0	295 140	45 476	27 247
2013	372 335	9,0	300 574	44 142	27 620
2014	376 406	8,7	305 668	43 353	27 385
2015	386 520	8,4	314 872	44 013	27 634
2016	390 904	8,1	321 033	42 968	26 904
2017	404 460	7,9	333 848	43 533	27 080
2018	423 677	7,8	351 235	44 803	27 639
2019	459 308	7,9	382 223	48 042	29 044
2020	492 939	8,6	411 285	51 041	30 614
2021	519 353	8,5	433 705	52 785	32 863
2022	574 893	9,2	480 094	58 744	36 055

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Tab. 3: Přehled o zvýšeních vyplácených důchodů v letech 2010–2022

An overview of the increases in pensions paid in the years 2010–2022

Měsíc zvýšení Month the increase occurred	Zvýšení / Increase		Základní výměra důchodu po zvýšení / Basic pension assessment after the increase (CZK)
	Procentní výměry důchodu Percentage pension assessment	Základní výměry důchodu (Kč) Basic pension assessment (CZK)	
Leden 2011 / January 2011	3,9 %	60	2 230
Leden 2012 / January 2012	1,6 %	40	2 270
Leden 2013 / January 2013	0,9 %	60	2 330
Leden 2014 / January 2014	0,4 %	10	2 340
Leden 2015 / January 2015	1,6 %	60	2 400
Leden 2016 / January 2016	-	40	2 440
Leden 2017 / January 2017	2,2 %	110	2 550
Leden 2018 / January 2018	3,5 %	150	2 700
Leden 2019 / January 2019	3,4 %	570	3 270
Leden 2020 / January 2020	5,2 % + 151 Kč	220	3 490
Leden 2021 / January 2021	7,1 %	60	3 550
Leden 2022 / January 2022	1,3 % + 300 Kč	350	3 900
Červen 2022 / June 2022	8,2 %	-	3 900
Září 2022 / September 2022	5,2 %	-	3 900

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023a.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023a.

Tab. 4: Vývoj počtu vyplácených důchodů v letech 2010–2022 (v tis.)

The number of pensions paid in the years 2010–2022 (in thousands)

Rok / Year	Druh důchodu / Type of pension							Celkem Total
	Starobní Old-age	Invalidní pro invaliditu stupně By disability level			Vdovský Widow's	Vdovecký Widower's	Sirotčí Orphan's	
		III.	II.	I.				
2010	2 306	248	57	170	587	96	48	3 512
2011	2 391	232	61	162	583	97	47	3 573
2012	2 398	221	65	164	580	98	48	3 574
2013	2 402	212	68	165	575	99	47	3 568
2014	2 420	206	70	166	570	99	46	3 577
2015	2 445	199	71	165	564	99	44	3 587
2016	2 465	194	74	168	560	100	42	3 603
2017	2 476	189	76	170	554	100	40	3 605
2018	2 485	183	77	173	549	100	40	3 607
2019	2 491	177	78	175	544	100	39	3 604
2020	2 479	171	79	177	536	99	40	3 581
2021	2 457	166	80	179	535	99	41	3 557
2022	2 449	162	80	181	529	99	41	3 542

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

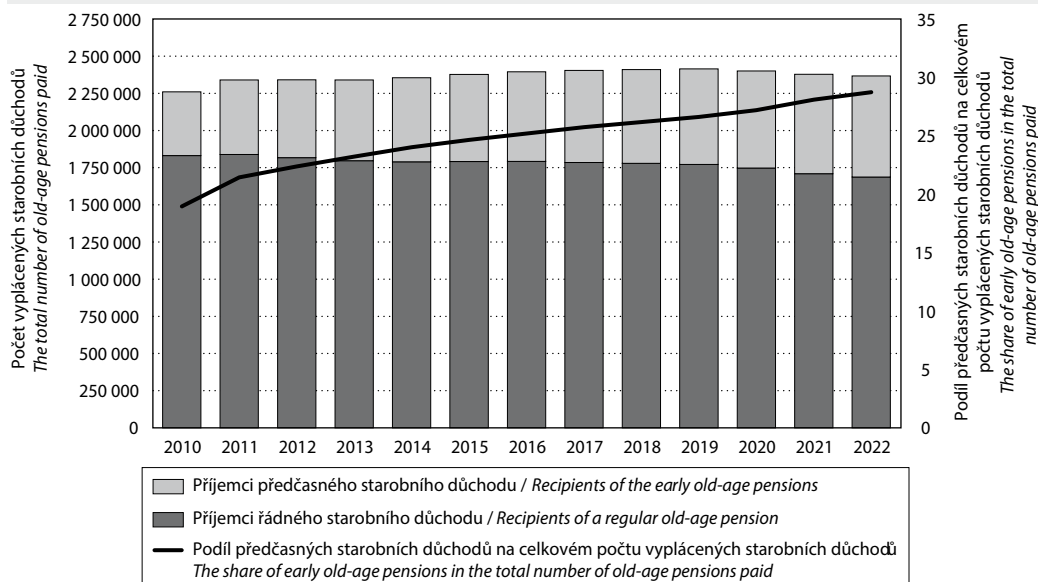
Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Ve sledovaném období se ale ve struktuře vyplácených starobních důchodu zvýšil podíl předčasných starobních důchodů. Zatímco v prosinci 2010 bylo vypláceno pouze 428 tis. předčasných starobních

důchodů (tj. 19 % z celkového počtu vyplácených důchodů), v prosinci 2022 to bylo již 680 tis. důchodů, tj. 28,7 % z celkového počtu vyplácených starobních důchodů (viz Graf 3).

Graf 3: Vývoj podílu předčasných starobních důchodů na celkovém počtu vyplácených starobních důchodů

The share of early old-age pensions paid in the total number of old-age pensions paid

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení, 2023.

Source: Czech Social Security Administration, 2023.

Z uvedeného grafu je zřejmé, že klesající počet vyplácených starobních důchodů po r. 2019 je dlouhodobě doprovázen rostoucím podílem počtem i podílem vyplácených předčasných starobních důchodů.

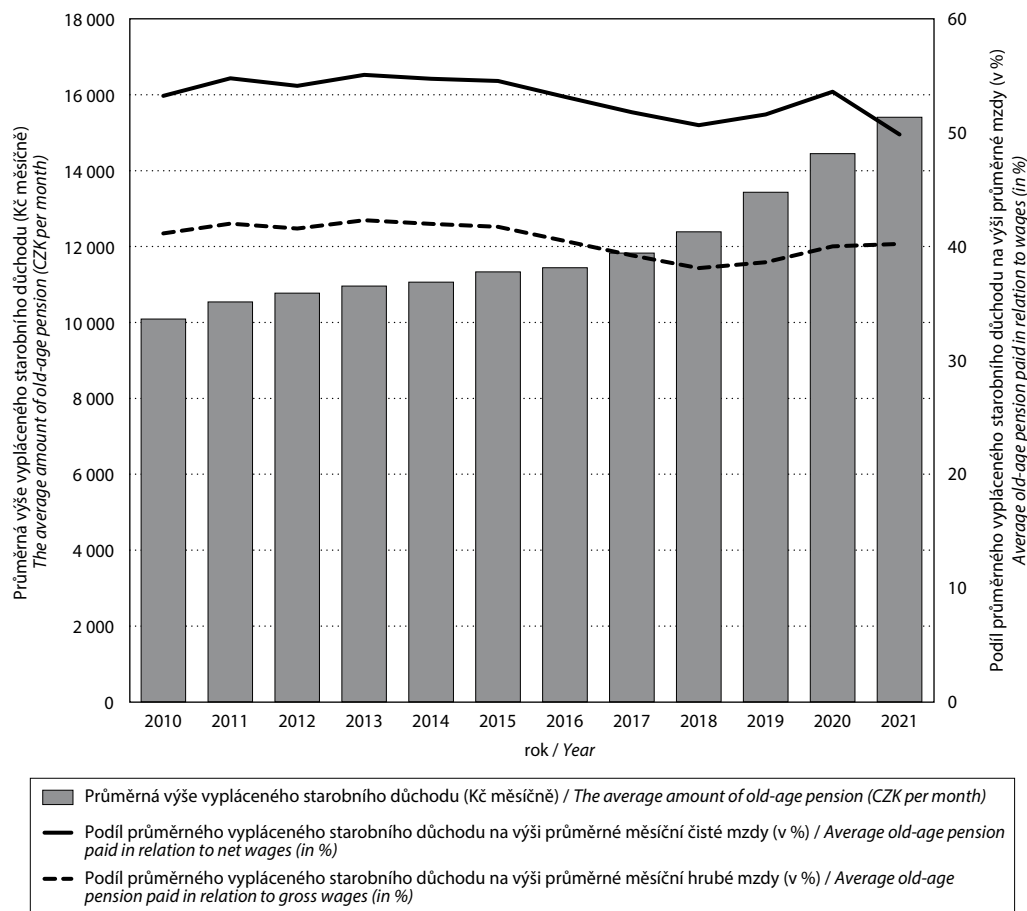
V letech 2010–2021 vzrostla průměrná výše starobního důchodu o více než polovinu, v r. 2021 dosáhla úrovně 15 453 Kč, v relaci k výši průměrné čisté mzdy jeho výše snížila o cca 3,5 procentních bodů v důsledku zrušení superhrubé mzdy od r. 2021. V relaci k výši průměrné hrubé mzdy jeho výše klesla o 0,9 procentního bodu, přičemž ve sledovaném období lze identifikovat dvě tendence. Zatímco

v r. 2017 tato relace klesla o 1,9 procentního bodu, od r. 2017 tato relace vzrostla o 1 procentní bod.

Růst diferenciací ve výši důchodu se projevil ve vývoji rozložení vyplácených starobních důchodů podle výše důchodu v kvantilovém vyjádření (viz Graf 5).

Je zřejmé, že růst této diferenciací se projevuje i v tom, že řada příjemců starobních důchodů je pro pokrytí svých životních nákladů odkázána i na dávky ze systému státní sociální podpory (příspěvek na bydlení) a pomoci v hmotné nouzi (doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí), podíl příjemců těchto dávek, kteří jsou starší 65 let, ve sledovaném období výrazně vzrostl.

Graf 4: Vývoj průměrné výše vypláceného starobního důchodu a její vývoj na výši průměrné čisté a hrubé mzdy / The average amount of the old-age pension paid (between 2010 and 2021) as a percentage of average net and gross wages

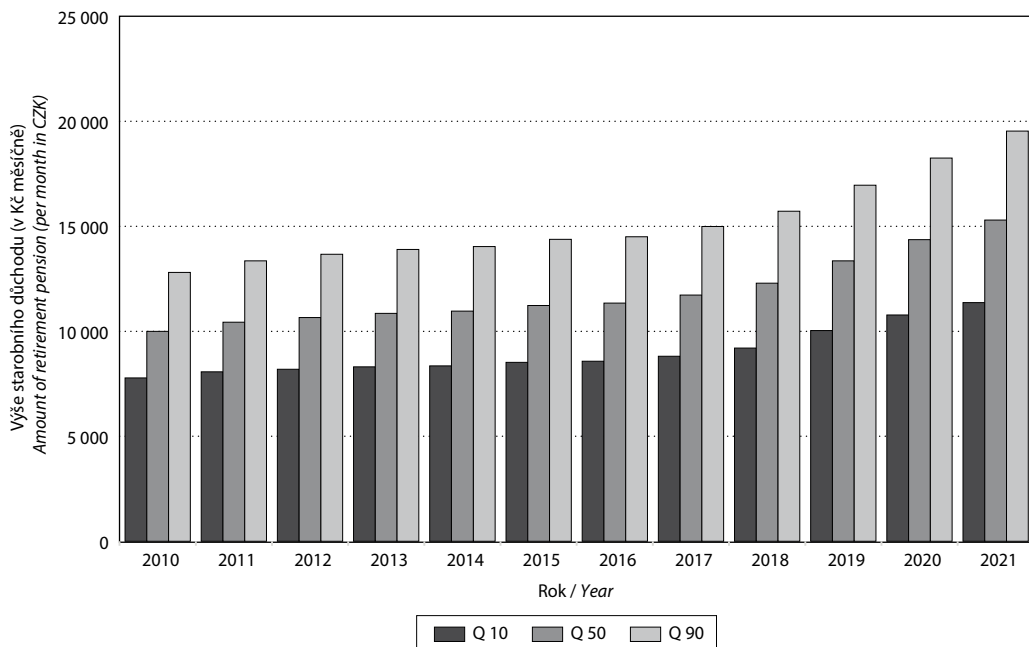

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Graf 5: Rozložení souboru vyplácených starobních důchodů podle výše důchodu v kvantilovém vyjádření

Distribution of total paid old-age pensions paid according to the amount of the pension expressed in quantiles

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení, 2022.

Source: Czech Social Security Administration, 2022.

Tab. 5: Průměrný měsíční počet příjemců příspěvku na bydlení a doplatku na bydlení

Average monthly number of recipients of the housing allowance and supplement for housing

Rok / Year	Příspěvek na bydlení / Housing allowance			Doplatek na bydlení / Supplement for housing		
	Celkem Total	z toho ve věku 65+ / of which aged 65+	Podíl příjemců ve věku 65+ na celkovém počtu příjemců / Share of recipients aged 65+ in the total number of recipients	Celkem Total	z toho ve věku 65+ / of which aged 65+	Podíl příjemců ve věku 65+ na celkovém počtu příjemců / Share of recipients aged 65+ in the total number of recipients
2010	122 716	13 058	10,6	23 105	207	0,9
2011	142 601	19 167	13,4	26 162	251	0,1
2012	164 421	25 537	15,5	41 169	*	*
2013	195 885	32 139	16,4	65 085	*	*
2014	221 380	37 314	16,9	72 130	886	1,2
2015	224 901	38 856	17,3	69 597	1 264	1,8
2016	220 816	41 617	18,9	64 035	1 812	2,8
2017	206 217	43 506	21,1	53 280	2 159	4,1
2018	183 161	43 302	23,6	40 691	2 413	5,9
2019	164 368	41 101	25,0	33 815	2 540	7,5
2020	155 262	40 636	26,2	32 649	2 710	8,3
2021	144 925	38 338	26,5	34 913	3 113	8,9
2022	177 416	52 171	29,4	34 167	3 560	10,4

Pozn.: * Data o struktuře domácností nebyla v letech 2012 a 2013 k dispozici.

Note: * Data on the structure of households were not available in 2012 and 2013.

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Vedle příjmu ze základního systému důchodového pojištění mohou příjmovou úroveň seniorů ovlivnit rovněž příjmy ze systému doplňkového důchodového spoření (dříve penzijní připojištění se státním příspěvkem). Do tohoto systému bylo k 1. prosinci 2022 zapojeno cca 4,4 mil. osob, průměrná výše příspěvku účastníka však ke stejnému datu činila pouze 816 Kč měsíčně (MF ČR, 2023). Počet osob, kterým je v současné době z tohoto systému penze vyplácena, není znám (nesleduje ho ani statistika ministerstva financí, ani statistika Asociace penzijních společností ČR), lze však vyslovit domněnku, že většina osob, která již penzi čerpá, si nechala vyplatit jednorázově celý nasporený obnos.²⁾ Z tohoto pohledu proto doplňkové důchodové spoření neplní svoji původní roli.

Souhrnně je nutno konstatovat, že důchodový systém by měl ponechat každému občanovi co nejširší prostor pro individuální volbu způsobu jeho odchodu do důchodu a neměl by vytvářet podněty k předčasnému opuštění trhu práce ani bariéry pro ekonomickou aktivitu seniorů. Uvolnění regulace výdělečné činnosti v souběhu s pobíráním důchodu v uplynulém období vedlo k hojněmu masovému využívání tohoto institutu. Z údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2021 vyplývá, že vykonávalo ekonomickou aktivitu 566 tis. seniorů.

Tato skutečnost je m. j. důsledkem přenesení části odpovědnosti za zabezpečení ve stáří ze státu na jedince a odpovědného přístupu jedince za toto vlastní zabezpečení, neboť redukce při výpočtu důchodu (např. při odchodu do starobního důchodu r. 2023 bude osobní vyměřovací základ vyšší než 17 743 Kč redukován na 26 % a osobní vyměřovací základ vyšší než 161 296 Kč nebude při výpočtu starobního důchodu zohledňován) a nízká motivace k přesluhování (zvýšení procentní sazby důchodu o 1,5 % za každých 90 dnů výdělečné činnosti po dosažení důchodového věku bez pobírání důchodu) přímo vybízí každého k tomu, aby při dosažení důchodového věku okamžitě požádal o přiznání starobního důchodu a současně pokračoval ve vlastní ekonomické aktivitě. Zohlednění této ekonomické aktivity ve výši vypláceného starobního

důchodu je však naprosto nedostatečné, výše výdělku po tuto dobu nemá na zvýšení důchodu žádný vliv, obecně platí, že při pobírání důchodu a současném výkonu výdělečné činnosti, činí zvýšení 0,4 % výpočtového základu za každých 360 odpracovaných dnů. Je zřejmé, že tento způsob zhodnocení ekonomické aktivity pracujících důchodů vyžaduje přehodnocení.

2. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ

Významným oddílem se na výši sociálních příjmů podílejí dávky ze systému nemocenského pojištění. Jejich objem se ve sledovaném období více než zdvojnásobil (z 22,8 mld. Kč v r. 2010 na 47,6 mld. Kč v r. 2022), přičemž jejich podíl na HDP v tomto období vzrostl o 0,2 p. b. z 0,6 % na 0,8 % (viz Tab. 6).

Klíčovým faktorem, který ovlivňuje vývoj příjmů ze systému nemocenského pojištění, jsou podmínky pro přiznání nemocenské. Tyto podmínky se ve sledovaném období opakovaně měnily.

Do 30. června 2019 se po dobu prvních tří dnů pracovní neschopnosti nemocenská nevyplácela, zaměstnanec za tuto dobu nemoci nedostal žádnou náhradu. V současné době je podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění, kladen důraz na zvýšení zainteresovanosti zaměstnavatelů na výši pracovní neschopnosti svých zaměstnanců, po dobu prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti dostává zaměstnanec od zaměstnavatele podle zákoníku práce náhradu mzdy, kterou poskytuje zaměstnavatel podle zákoníku práce.

V letech 2020 a 2021 výrazně ovlivnila výdaje na dávky nemocenského pojištění rovněž epidemie onemocnění covid-19, v jejímž důsledku došlo k dramatickému nárůstu výdajů zejména na ošetrovné, výrazně vzrostly i výdaje na nemocenské v souvislosti nařizováním karantén a částečně i se samotným nárůstem počtu případů tohoto onemocnění (MPSV, 2022).

Tyto skutečnosti se projeví ve vývoji průměrného procenta pracovní neschopnosti i délky trvání jednoho případu pracovní neschopnosti.

2) Podle orientačních propočtů lze odhadovat, že člověk, který si založil svoje penzijní připojištění již při jeho založení v r. 1994 a platil si příspěvek vždy v maximální výši, do které stát poskytuje podporu, má v současné době nasporeno cca 760 tis. Kč. V případě, že by letos začal čerpat penzi v pravidelných měsíčních splátkách, činila by její průměrná výše cca 3 150 Kč v závislosti na nastavení parametrů pojistného plánu dané penzijní společností, tj. cca 20 % průměrného vypláceného starobního důchodu.

Tab. 6: Vývoj příjmů ze systému nemocenského pojištění (mil. Kč)

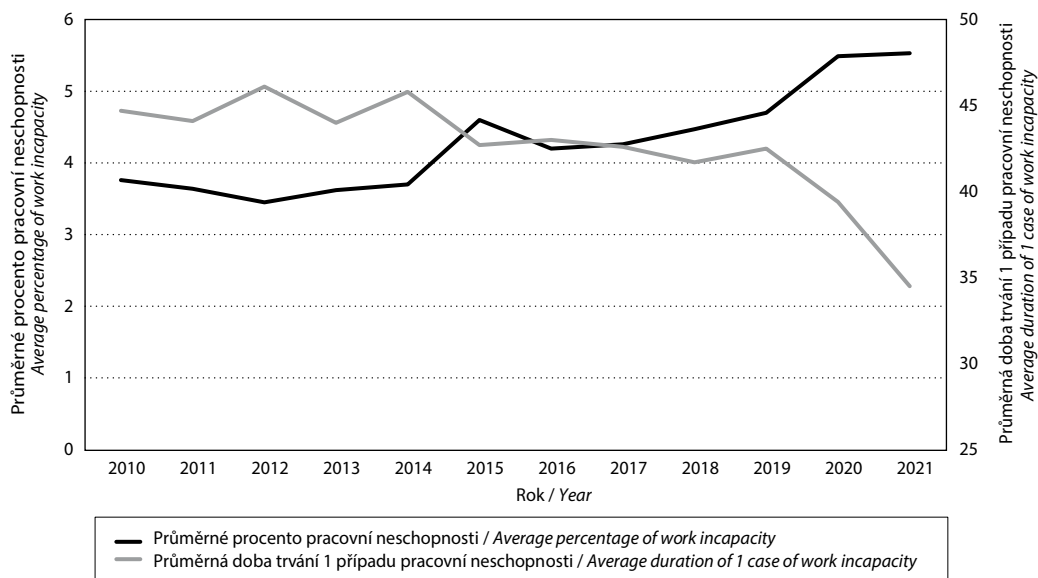
Income benefits paid from the sickness insurance system (between 2010 and 2022) (CZK million)

Rok Year	Příjmy z nemocenského pojištění Income from sickness insurance	Podíl příjmů z nemocenského pojištění na HDP / Income from sickness insurance as a share of GDP	z toho: / of which:					
			Nemocenské Sickness benefit	Ošetřovné Caregiving allowance	Peněžitá pomoc v mateřství Maternity benefit	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství Compensatory benefit in pregnancy and maternity	Otcovská poporodní péče Fathers post- natal-care benefit	Dlouhodobé ošetřovné Long-term caregiving allowance
2010	22 789	0,6	14 944	431	7 410	4	.	.
2011	21 506	0,5	13 354	640	7 506	6	.	.
2012	19 377	0,5	11 465	682	7 224	7	.	.
2013	20 143	0,5	12 035	843	7 258	7	.	.
2014	22 706	0,5	13 881	854	7 334	7	.	.
2015	24 110	0,5	15 428	1 062	7 611	9	.	.
2016	26 284	0,5	16 985	1 180	8 110	9	.	.
2017	28 316	0,6	18 290	1 402	8 616	8	.	.
2018	33 974	0,6	22 677	1 632	9 403	8	221	32
2019	38 887	0,7	26 670	1 726	10 098	9	273	110
2020	55 206	1,0	32 766	11 442	10 585	7	269	138
2021	51 472	0,8	34 037	5 664	11 316	6	291	157
2022	47 631	0,8	32 754	2 831	11 229	9	601	207

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Graf 6: Vývoj průměrného procenta pracovní neschopnosti a průměrné doby trvání 1 případu pracovní neschopnosti / Average percentage of the population on work incapacity and the average duration of 1 case of work incapacity

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

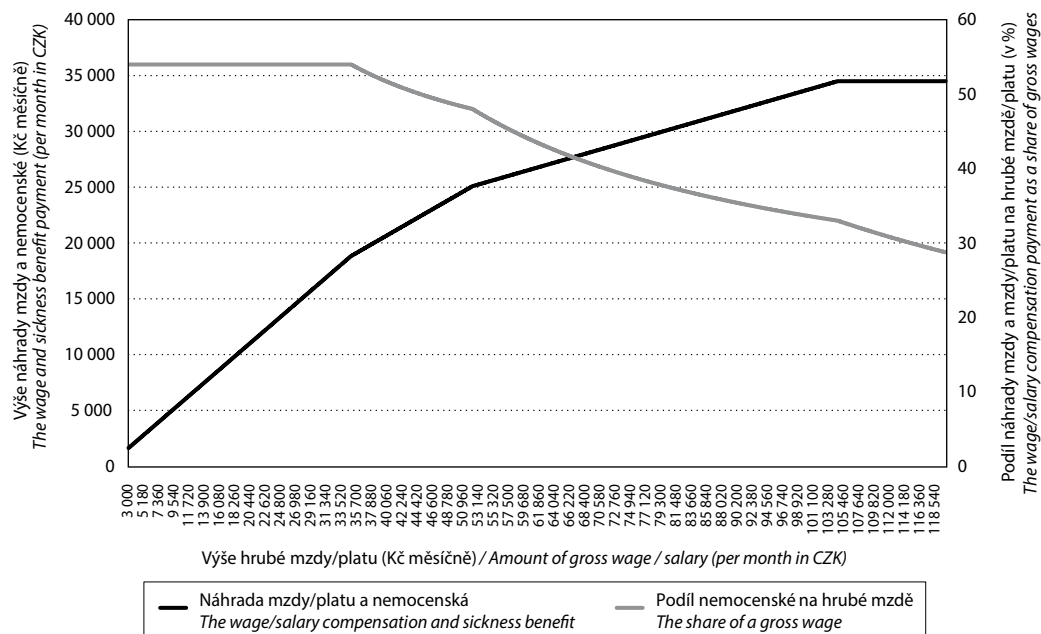
Dalšími faktory, které ovlivňují vývoj příjmů ze systému nemocenských dávek, jsou především tempo růstu příjmů z ekonomické aktivity, vývoj porodnosti a přístupy zaměstnavatelů k řešení krátkodobé pracovní nepřítomnosti zaměstnanců na pracovišti v důsledku jejich krátkodobého nepříznivého zdravotního stavu (rozšiřující se možnosti využívání tzv. indispozičního volna). Vliv těchto charakteristik je však v porovnání se změnami legislativních podmínek pro přiznání nemocenských dávek marginální.

Výše nemocenských dávek se s rostoucím příjmem z ekonomické aktivity díky existenci redukčních hranic relativně snižuje. Během prvních dvou týdnů dočasné pracovní neschopnosti poskytuje zaměstnavatel zaměstnanci náhradu mzdy za pracovní dny, poté přechází výplata hmotného zabezpečení na systém nemocenského zabezpečení, ze kterého je nemocensky pojištěným osobám vypláceno nemocenské. Výše obou náhrad je počítána obdobně, v prvních 30 dnech trvání dočasné pracovní neschopnosti činí 60 % redukovaného hodinového či denního vyměřovacího

základu, od 31. do 60. dne trvání pracovní neschopnosti činí 66 % tohoto vyměřovacího základu a od 61. dne trvání pracovní neschopnosti 72 %. Tento denní vyměřovací základ se počítá tak, že z částky do první redukční hranice (v r. 2022 činila 1 298 Kč) se započte 90 %, z částky mezi první a druhou redukční hranicí (v r. 2022 činila 1 946 Kč) se započte 60 %, z částky mezi druhou a třetí redukční hranicí (v r. 2022 činila 3 892 Kč) se započte 30 %, k částce nad třetí redukční hranicí se nepřihlíží.

Z uvedeného grafu je zřejmé, že maximální výše nemocenského činí pouze 54 % předchozí hrubé mzdy/platu a to pouze pro ty, jejichž příjem byl v r. 2020 nižší než 34 860 Kč měsíčně. S rostoucí výší tohoto příjmu se tato relace snižuje, při dosažení příjmu na úrovni 52 260 činí výše náhrad při 30 denní pracovní neschopnosti 25 088 Kč, tedy pouze 48 % předchozí hrubé mzdy/platu a dále se snižuje (pro zajímavost při výši příjmu 100 000 Kč měsíčně činila v r. 2020 výše náhrad při 30 denní pracovní neschopnosti 33 682 Kč).

Graf 7: Výše náhrady mzdy/platu a nemocenské a její podíl na hrubé mzdě/platu v roce 2020 (prvních 30 dnů pracovní neschopnosti) / Amount of the wage/salary compensation payment and the sickness benefit and the share of gross wages/salaries represented by these payments in 2020 (first 30 days of work incapacity)

Zdroj: Horecký – Průša, 2020.

Source: Horecký – Průša, 2020.

Velký systémový problém lze spatřovat v tom, že pojistné na nemocenské pojištění se platí z příjmu, který je nižší, než je čtyřnásobek průměrné mzdy, ale při výpočtu výše nemocenské se nepřihlíží již k příjmu, který je vyšší, než je trojnásobek průměrné mzdy. Je zcela jednoznačně zřejmé, že v tomto smyslu je jeden ze základních principů sociální politiky – princip ekvivalence – významně porušen a bylo by proto žádoucí tuto nerovnost urychleně narovnat (Horecký – Průša, 2020).

3. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU STÁTNÍ POLITIKY ZAMĚŠTNANOSTI

V rámci systému státní politiky zaměstnanosti je vedle souboru opatření v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti nezaměstnaným osobám poskytována v rámci tzv. pasivní politiky zaměstnanosti podpora v nezaměstnanosti. Její výše a oba poskytování je podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, diferencována v závislosti na věku příjemce této dávky tak, jak je běžným řešením i ve většině evropských států.

Pro osoby bez zaměstnání do 50 let věku se podpora v nezaměstnanosti vyplácí 5 měsíců, pro osoby od 50 do 55 let věku celkem 8 měsíců a pro osoby starší

55 let 11 měsíců, přičemž po dobu prvních 2 měsíců pobírání činí výše podpory 65 % předchozího průměrného čistého měsíčního výdělku, další dva měsíce činí výše podpory v nezaměstnanosti 50 % čistého měsíčního výdělku a po zbývající dobu je její výše 45 % čistého výdělku nebo vyměřovacího základu. Maximální výše podpory nezaměstnanosti činí 0,58 násobek průměrné mzdy, v r. 2022 tedy činila maximální podpora 22 797 Kč měsíčně. Při rekvalifikaci je tato maximální výše 0,65 násobek průměrné mzdy, v r. 2022 tedy činila 25 549 korun měsíčně.

Rozhodujícím faktorem ovlivňujícím výši příjmů obyvatelstva z podpory v nezaměstnanosti, je úroveň nezaměstnanosti. Z tohoto pohledu lze celé sledované období rozdělit v zásadě do tří etap. Na jeho počátku (přibližně o konce r. 2013) byla nezaměstnanost na nejvyšších hodnotách a v průběhu roku se projevovali značné sezónní výkyvy. V následujícím období (přibližně do prvních měsíců r. 2020) se nezaměstnanost v důsledku příznivého ekonomického vývoje dlouhodobě snižovala, tento vývoj následně přerušila epidemie covid-19 a i když se vláda snažila mohutnými dotačními injekcemi zabránit dramatickému nárůstu nezaměstnanosti a zachránit pracovní místa, míra nezaměstnanosti mírně narostla.

Tab. 7: Vývoj příjmů z politiky zaměstnanosti (mil. Kč)

Income from employment policy (CZK million)

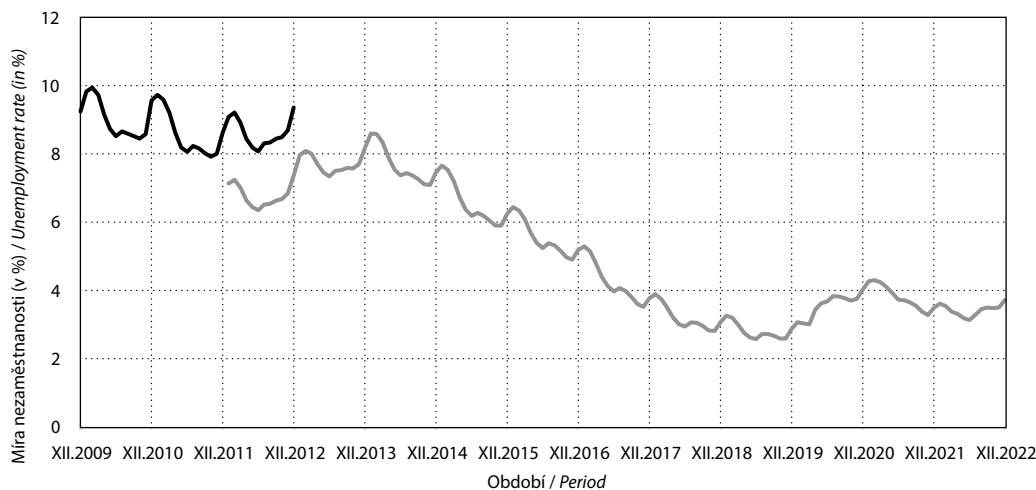
Rok / Year	Výše příjmů z politiky zaměstnanosti Income from the unemployment benefit	Podíl příjmů z politiky zaměstnanosti na HDP (%) Income from the unemployment benefit as a share of GDP (%)
2010	13 355	0,3
2011	10 349	0,3
2012	8 760	0,2
2013	9 675	0,2
2014	9 280	0,2
2015	8 303	0,2
2016	8 255	0,2
2017	7 854	0,2
2018	7 543	0,1
2019	8 144	0,1
2020	10 567	0,2
2021	10 006	0,2
2022	9 884	0,2

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2022b; 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2022b; 2023c.

Graf 8: Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 2010–2022

The unemployment rate in the years 2010–2022

— Míra nezaměstnanosti (podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání na celkovém počtu zaměstnaných osob podle údajů VŠPS)
 The unemployment rate (the share of reachable job applicants in the total number of employed persons according to Labour force survey)
 — Podíl nezaměstnaných osob (podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let ze všech obyvatel ve stejném věku)
 The share of unemployed persons (share of available job seekers aged 15–64 out of all residents of the same age)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2023; vlastní zpracování.

Source: Labour Office of the Czech Republic, 2023; author's processing.

V průběhu sledovaného období se rovněž změnila metodika sledování míry nezaměstnanosti, od r. 2013 je úroveň registrované nezaměstnanosti hodnocena podílem nezaměstnaných osob, který vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let ze všech obyvatel ve stejném věku. Tento ukazatel nahradil dříve sledovanou míru registrované nezaměstnanosti, která poměřovala všechny dosažitelné uchazeče o zaměstnání pouze k ekonomicky aktivním osobám. Vzhledem k této skutečnosti je v současné době úroveň registrované nezaměstnanosti nižší, neboť zatímco ve jmenovateli tohoto ukazatele jsou zahrnuti všichni obyvatelé v dané věkové skupině, v čitateli ale nejsou z objektivních důvodů zahrnuti ti, kteří se ještě připravují na povolání a – především na počátku období – i ti, kteří jsou již příjemci starobního důchodu, když dosáhli věkovou hranici před dovršením věku 64 let a nevykonávají již žádnou výdělečnou činnost. Reálně však tato změna metodiky sledování míry nezaměstnanosti

neznamená změnu počtu nezaměstnaných osob a neznamená tedy ani změnu výkonnosti trhu práce.

4. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Příjmy obyvatel ze systému dávek státní sociální podpory dlouhodobě stagnovaly, reálná hodnota dávek vzhledem k jejich stabilní výši klesala, nárůst příjmů v posledních třech letech výrazně ovlivnil růst výdajů na rodičovský příspěvek, úpravy příspěvku na bydlení a přídatku na dítě a výplata jednorázového příspěvku na dítě v r. 2022. Celkově vzrostly výdaje na tyto dávky v tomto období o 31,4 %, pokud by v r. 2022 nebyl vyplacen jednorázový příspěvek, výše příjmů z tohoto systému by vzrostla pouze o 14 %. Podíl příjmů z dávek státní sociální podpory na HDP klesl v letech 2010–2022 z 1,00 % na 0,81 %. Pokud by v r. 2022 nebyl vyplacen jednorázový příspěvek na dítě, podíl příjmů z tohoto systému by klesl na 0,73 %³⁾.

3) Do r. 2013 byly podle zákona č. 117/1995 Sb., vypláceny i dávky péstounské péče.

Tab. 8: Vývoj příjmů ze systému státní sociální podpory (mil. Kč)

Income from the state social support system (CZK million)

Rok Year	Příjmy ze systému dávek státní sociální podpory Income from state social support benefits	Podíl příjmů ze systému státní sociální podpory na HDP State social support benefits as a share of GDP	z toho: / of which:						
			Přídavek na dítě Child allowance	Sociální příplatek Social allowance	Příspěvek na bydlení Housing allowance	Rodičovský příspěvek Parental allowance	Porodné Birth grant	Pohřebné Funeral grant	Jednorázový příspěvek na dítě One-time child benefit
2010	39 786	1,0	3 862	3 100	3 521	27 722	1 565	16	.
2011	34 941	0,9	3 498	786	4 641	25 709	292	15	.
2012	34 220	0,8	3 332	48	5 732	24 950	144	15	.
2013	35 230	0,9	3 329	0	7 404	24 338	148	14	.
2014	35 117	0,8	3 206	0	8 843	22 913	143	13	.
2015	34 966	0,8	3 057	0	9 161	22 480	256	14	.
2016	34 973	0,7	2 817	0	9 261	22 625	256	13	.
2017	34 316	0,7	2 479	0	8 622	22 984	218	13	.
2018	35 356	0,7	2 520	0	7 689	24 959	175	13	.
2019	33 976	0,6	2 279	0	7 082	24 470	133	12	.
2020	47 739	0,8	2 138	0	6 952	38 531	105	12	.
2021	44 732	0,7	2 565	0	6 617	35 440	97	13	.
2022	52 291	0,8	3 871	0	8 516	33 054	88	13	6 749

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Ve sledovaném období došlo v systému těchto dávek k realizaci řady opatření, z nichž k nejvýznamnějším patří:

- omezení nárok na sociální příspěvek nejprve pouze na rodiny se zdravotně postiženým členem a jeho následné zrušení,
- zásadní změna koncepce porodného, které se od r. 2011 začalo vyplácet pouze na prvorozené dítě za podmínky, že příjem v rodině nepřevyšil 2,4 násobek životního minima rodiny, od r. 2015 se tato dávka vyplácí i na druhé dítě, zároveň došlo ke zvýšení hranice příjmu pro nárok na 2,7 násobek životního minima rodiny,
- diferenciaci výše přídávku na dítě v závislosti na ekonomické aktivitě rodičů od r. 2018, pro pracující rodiče byly částky vyšší o 300 Kč (od r. 2022 jsou vyšší o 500 Kč na dítě).

Dlouhodobě objemově nejvýznamnější dávkou státní sociální podpory je rodičovský příspěvek, ostatní dávky mají v zásadě charakter dávek pomoci sociální pomoci. Přestože dodnes je pro poskytování

rodičovského příspěvku základní podmínkou osobní, řádná a celodenní péče o dítě, dávka se dnes poskytuje i v případě, kdy dítě navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku max. 92 hodin měsíčně nebo rodič zajistí péči o dítě jinou osobou v době, kdy je výdělečně činný. Je zřejmé, že rodičovský příspěvek tak zásadně změnil svoje původní poslání, dnes je dávkou, která přispívá ke sladění rodičovských a pracovních povinností (Koldinská a kol., 2022). Zdůraznit je přitom nutno skutečnost, době poskytování rodičovského příspěvku je v naší zemi nejdelší z evropských zemí.

Kriticky je nutno hodnotit zejména zrušení sociálního příplatku, který svoji konstrukcí umožňoval ve své výši zohlednění některých sociálních situací, např. zdravotní postižení dítěte nebo rodiče, popř. skutečnost, že dítě žije v neúplné rodině. Diskutabilní je rovněž omezení podmínek nároku na porodné počtem narozených dětí a výší příjmu rodiny. Univerzální dávka určená na pomoc rodině po narození dítěte

se tak změnila na pomoc nízkopříjmovým rodinám při narození nejprve pouze prvního, v současné době i druhého dítěte.

Polemicky je rovněž nutno hodnotit skutečnost, že při koncipování jednorázového příspěvku na dítě nebylo zohledněno složení rodiny pomocí konstrukce životního minima, ale nárok na dávku byl omezen pouze výší příjmu rodiny na úrovni 1 mil. Kč. Zcela jistě tak nastala situace, kdy neúplná rodina s příjmem těsně pod touto hranicí dávku získala, zatímco úplná rodina např. se třemi dětmi s příjmem těsně nad touto hranicí na dávku nedosáhla, přestože její životní minimum je podstatně vyšší⁴⁾.

5. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Objemově nejmenší finanční prostředky, které rodiny získávají, jsou dávky, které jsou jim poskyto-

vány ze systému dávek poskytovaných podle zákona č. 359/199 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění. Pro rodiny, kterým jsou tyto dávky určeny, však představují významný zdroj jejich příjmu.

O významu, který pro potřebné rodiny tyto dávky mají, svědčí řada úprav, které byly ve sledovaném období realizovány. Vedle samotného navyšování nominální hodnoty dávek se jedná především o rozšiřování okruhu sociálních situací, které jsou nově zabezpečovány prostřednictvím sociálních dávek. V tomto smyslu došlo ve sledovaném období k těmto úpravám:

- od 1. ledna 2013 byl zaveden příspěvek při ukončení pěstounské péče,
- od 1. července 2021 bylo zavedeno náhradní výživné,
- od 1. ledna 2022 byly zavedeny zaopatřovací příspěvky.

Je zřejmé, že se jedná o takové sociální situace, při jejichž vzniku je vhodné dotčené sociální skupiny finančně podpořit.

Tab. 9: Vývoj příjmů ze systému sociálně právní ochrany dětí (mil. Kč)

Income from the system of social-legal protection of children (CZK million)

Rok Year	Příjmy ze systému sociálně právní ochrany dítěte Income from social-legal child protection	Podíl příjmů ze sociálně právní ochrany dítěte na HDP Social-legal child protection payments as a share of GDP	z toho / of which:								Náhradní výživné Advance of maintenance payment
			Dávky pěstounské péče / Foster care benefits								
			Celkem Total	z toho / of which:							
				Příspěvek na úhradu potřeb dítěte Contribution to cover the child's needs	Odměna pěstouna Foster care remuneration	Příspěvek při převzetí dítěte Benefit upon the child's acceptance	Příspěvek na zakoupení motorového vozidla Contribution for the purchase of a passenger motorvehicle	Příspěvek při ukončení pěstounské péče Benefit upon the termination of foster care	Příspěvek při pěstounské péči Foster care allowance	Zaopatřovací příspěvky Maintenance contributions	
2010	1 005	0,03	1 005	516	471	14	4	–	–	–	
2011	1 073	0,03	1 073	550	504	14	4	–	–	–	
2012	1 236	0,03	1 236	634	583	15	4	–	–	–	
2013	2 052	0,05	2 052	799	1 191	20	29	13	–	–	
2014	2 383	0,05	2 383	909	1 424	22	12	16	–	–	
2015	2 665	0,06	2 665	989	1 625	20	12	19	–	–	
2016	2 832	0,06	2 832	1 046	1 734	19	12	21	–	–	
2017	2 950	0,06	2 950	1 083	1 813	19	13	23	–	–	
2018	3 802	0,07	3 802	1 219	2 525	17	18	22	–	–	
2019	3 924	0,07	3 924	1 247	2 626	17	13	22	–	–	
2020	3 981	0,07	3 981	1 269	2 665	16	10	21	–	–	
2021	4 128	0,07	4 092	1 293	2 750	17	12	21	–	–	36
2022	4 333	0,07	4 174	1 514	1 120	24	9	2	1 441	65	159

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

4) Životní minimum neúplné rodiny s jedním dítětem ve věku 10 let činilo v červenci 2022 7 150 Kč, zatímco životní minimum úplné rodiny se třemi dětmi ve věku 6, 10 a 13 let ve stejném období činilo 16 790 Kč, tj. 2,35× více.

6. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU POMOCI V HMOTNÉ NOUZI

Základním stavebním prvkem systému dávek pomoci v hmotné nouzi bylo definování životního minima pro různé životní situace. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění stanoví:

- životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb
- existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Částky životního ani existenčního minima nezahrnují nezbytné náklady na bydlení, ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a v systému pomoci v hmotné nouzi doplatkem na bydlení.

V současné době (od 1. ledna 2023) činí částka životního minima jednotlivce činí 4 860 Kč měsíčně. Pokud je osoba posuzována společně s jinými osobami, jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob, částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí, činí měsíčně 4 470 Kč, částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, je diferencována podle věku této osoby a činí:

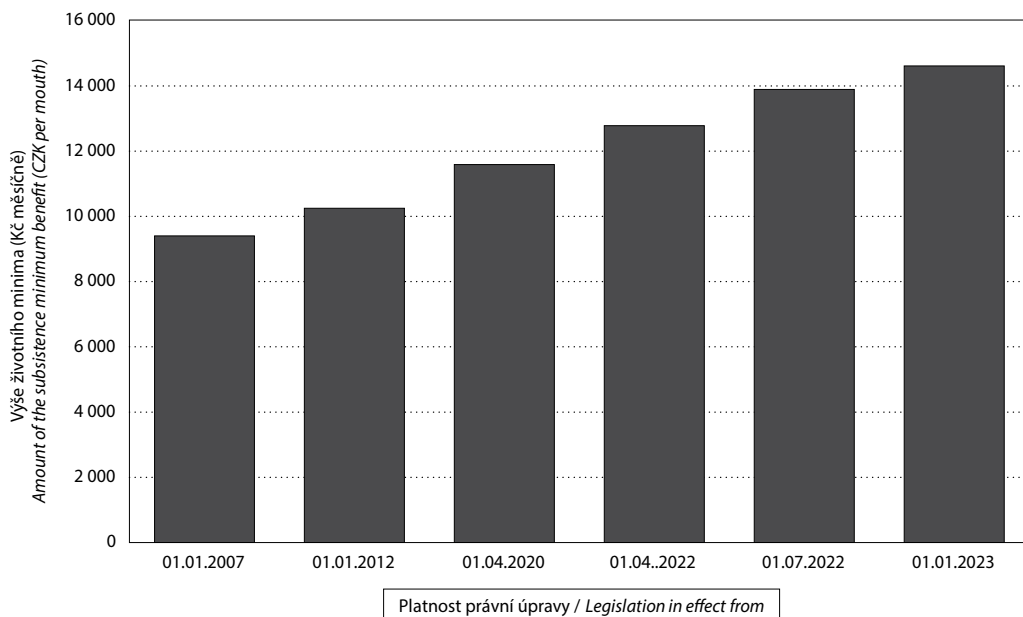
- 4 040 Kč měsíčně u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,
- 3 490 Kč měsíčně u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
- 3 050 Kč měsíčně u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
- 2 480 Kč měsíčně u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.

Částka existenčního minima osoby činí měsíčně 3 130 Kč měsíčně.

Vývoj částek životního minima ve sledovaném období je znázorněn na Grafu 9.

Graf 9: Vývoj částek životního minima v letech 2010–2022 (čtyřčlenná rodina, dvě děti ve věku 6 a 10 let)

The amount of the minimum subsistence benefit in the years 2020–2022 (family of four with two children ages 6 and 10 years)

Zdroj: Vlastní zpracování podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění.

Source: Author's analysis according to Act No. 110/2006 Coll. on the Living and Subsistence Minimum, as amended.

Tab. 10: Porovnání platných a revidovaných částek životního minima v roce 2021

A comparison of the living minimum amount in effect and revised in 2021

	Platné částky životního minima v roce 2021 <i>Living minimum amount in effect in 2021</i>	Revidované částky <i>Revised amount</i>	Rozdíl částek <i>The difference in amounts</i>	Index revidované částky <i>Revised amount index</i>
Jednotlivec / <i>Individual</i>	3 860	5 355	1 495	138,7
Společně posuzované osoby, které nejsou nezaopatřené děti / <i>Jointly assessed persons who are not dependent children</i>				
První osoba / <i>First person</i>	3 550	5 128	1 578	144,5
Druhá a další osoba <i>Second and additional persons</i>	3 200	4 370	1 170	136,6
Nezaopatřené děti ve věku / <i>Dependent children at age</i>				
15–26 let / <i>years</i>	2 770	4 272	1 502	154,2
6–15 let / <i>years</i>	2 420	3 685	1 265	152,3
do 6 let / <i>to 6 years</i>	1 970	2 779	809	141,1
Existenční minimum <i>Living minimum</i>	2 490	3 681	1 191	147,8

Pozn.: Index revidované částky = $\frac{\text{Revidovaná částka}}{\text{Platná částka}} \cdot 100$.

Note: Revised amount index = $\frac{\text{Revised amount}}{\text{Amount in effect}} \cdot 100$.

Zdroj: Beran, 2022.

Source: Beran, 2022.

Reálná hodnota částek životního minima dlouhodobě klesá. VÚPSV provedl v r. 2022 revizi částek životního a existenčního minima (Beran, 2022), která ukázala, že v r. 2021 byly platné částky životního minima zhruba o 36–54 % nižší než částky, které hodnoty, které byly vypočteny podle metodiky vytvořené k výpočtu životního a existenčního minima (viz Tab. 10).

Je proto zřejmé, že by v současné době bylo vhodné přehodnotit jednotlivé částky životního minima tak, aby plnily plnohodnotně ochrannou funkci sociální politiky a aby jejich reálný pokles nebyl příčinou hlubších sociálních problémů.

Klíčovým aspektem pro vývoj příjmů ze systému pomoci v hmotné nouzi je vývoj nezaměstnanosti. Vzhledem ke stanovení podmínek nároku na podpor

v nezaměstnanosti totiž většina zejména dlouhodobě nezaměstnaných osob získá nárok na poskytování dávků sociální potřeby/pomoci v hmotné nouzi (Průša – Višek – Jahoda, 2014).

Výši příjmů z tohoto systému v r. 2022 výrazně ovlivnilo koncipování humanitární dávků a příspěvků na solidární domácnost podle zákona č. 66/2022 Sb., o opatřeních v oblasti zaměstnanosti a oblasti sociálního zabezpečení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace, v platném znění.⁵⁾ Jejím cílem je pomoci cizincům, kterým byla udělena na území České republiky dočasná ochrana a kteří nemají prostředky na úhradu základních životních potřeb, nebo na úhradu nákladů na bydlení nebo na úhradu ubytování.

5) Humanitární příspěvek je dávka, která je z hlediska odvětvového třídění rozpočtové skladby zahrnuta do pododdílu 417 – dávky pomoci v hmotné nouzi, rozpočtová položka 5410 – sociální dávky. Příspěvek pro solidární domácnost je zahrnut do pododdílu 436 – správa v sociálním zabezpečení a politice zaměstnanosti, rozpočtová položka 5499 – ostatní neinvestiční transfery fyzickým osobám.

Tab. 11: Vývoj výdajů na dávky pomoci v hmotné nouzi a ostatní sociální dávky

Expenditures on the aid in material need benefit and other social benefits

Rok Year	Příjmy z dávek pomoci v hmotné nouzi Income from the assistance	Podíl příjmů z dávek pomoci v hmotné nouzi na HDP (v %) Expenditures on the assistance in material need benefit as a share of GDP	z toho: / of which:				
			Příspěvek na živobytí Allowance for living	Doplatek na bydlení Supplement for housing	Mimořádná okamžitá pomoc Extraordinary immediate assistance	Ostatní sociální dávky Other social benefits	
						Humanitární dávka Humanitarian allowance	Příspěvek pro solidární domácnost Solidary household/household solidarity
2010	3 883	0,1	2 863	686	334	.	.
2011	4 982	0,1	3 820	850	312	.	.
2012	7 751	0,2	5 910	1 673	168	.	.
2013	10 510	0,3	7 464	2 814	232	.	.
2014	11 295	0,3	7 900	3 249	146	.	.
2015	10 518	0,2	7 240	3 136	142	.	.
2016	9 255	0,2	6 221	2 917	117	.	.
2017	7 364	0,1	4 850	2 423	91	.	.
2018	5 353	0,1	3 395	1 894	64	.	.
2019	4 410	0,1	2 751	1 606	53	.	.
2020	4 788	0,1	3 071	1 628	89	.	.
2021	5 233	0,1	3 285	1 765	183	.	.
2022	16 025	0,3	3 475	1 839	370	8 696	1 645

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

7. PŘÍJMY OBYVATELSTVA ZE SYSTÉMU DÁVEK PRO ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ OBČANY

Dávky pro zdravotně postižené občany určitou specifickou skupinu dávek, pro jejichž přiznání je klíčovou podmínkou nepříznivý zdravotní stav. Podmínky pro tuto skupinu dávek byly novelizovány přijetím zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Do konce r. 2011 byly podmínky, za kterých se tyto dávky poskytovaly, upraveny vyhláškou MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, v platném znění. Přijetím uvedeného zákona došlo k nahrazení dřívějšího širokého spektra dávek určených zdravotně handicapovaným občanům dvěma dávkami – příspěvkem na mobilitu a příspěvkem na zvláštní pomůcku.

Příspěvek na mobilitu je opakující se dávka, která je určena osobám, které nejsou schopny zvládat základní životní potřeby v oblasti mobility nebo orientace a opakovaně se v kalendářním měsíci dopravují nebo jsou dopravovány. Příspěvek na zvláštní pomůcku je jednorázová dávka, která je určena na pořízení zvláštní pomůcky umožňující zdravotně postižené osobě sebeobsahu nebo realizaci pracovního uplatnění, přípravu na budoucí povolání, získávání informací, vzdělávání anebo styk s okolím.

Vývoj příjmů obyvatelstva z tohoto systému a vývoj jejich podílu na HDP je uveden v Tabulce 12.

8. PŘÍJMY ZE SYSTÉMU SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Ze systému sociálních služeb je osobám, které jsou odkázány na pomoc při zajišťování běžných aktivit každodenního života, poskytován od r. 2007 příspěvek

Tab. 12: Vývoj příjmů ze systému dávek sociální péče pro zdravotně postižené občany (mil. Kč)

Income from the system of social care benefits for disabled citizens between 2010 and 2022 (CZK million)

Rok / Year	Příjmy z dávek pro osoby se zdravotním postižením <i>Income from benefits for people with disabilities</i>	Podíl příjmů z dávek pro zdravotně postižené na HDP <i>Income from benefits for people with disabilities as a share of GDP</i>	z toho: / of which:		
			Příspěvek na mobilitu <i>Mobility allowance</i>	Příspěvek na zvláštní pomůcku <i>Allowance for special aids</i>	Ostatní <i>Other*</i>
2010	1 811	0,1			1 811
2011	1 898	0,1			1 898
2012	1 553	0,0	1 008	376	169
2013	1 909	0,1	1 116	788	5
2014	1 917	0,0	1 111	805	1
2015	1 929	0,0	1 146	783	0
2016	1 994	0,0	1 167	827	0
2017	1 956	0,0	1 202	754	0
2018	2 625	0,1	1 648	977	0
2019	2 654	0,1	1 721	933	0
2020	2 628	0,1	1 729	899	0
2021	2 561	0,0	1 674	887	0
2022	2 668	0,0	1 764	904	0

Pozn.: * Jedná se o dávky, které byly poskytovány podle dříve platné právní úpravy.

Note: * These are benefits that were provided according to legislation previously in effect.

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Tab. 13: Vývoj příjmů ze sociálních služeb (mil. Kč)

Income from social services (CZK million)

Rok / Year	Příjmy ze sociálních služeb <i>Income from social services</i>	Podíl příjmů ze sociálních služeb na HDP <i>Income from social services as a share of GDP</i>
2010	19 599	0,5
2011	18 084	0,5
2012	18 391	0,5
2013	19 545	0,5
2014	20 402	0,5
2015	21 167	0,5
2016	23 046	0,5
2017	25 120	0,5
2018	26 013	0,5
2019	29 768	0,5
2020	33 094	0,6
2021	32 726	0,5
2022	36 376	0,6

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023c.

Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023c.

Tab. 14: Výše příspěvku na péči (v Kč měsíčně)

The amount of the care allowance (per month in CZK)

Stupeň závislosti Degree of dependence	Věk osoby / Age	
	Do 18 let / To 18	Nad 18 let / Over 18
I. – lehká / Light	3 300	880
II. – středně těžká / Moderately severe	6 600	4 400
III. – těžká / Severe	13 900	12 800
IV. – úplná / Complete	19 200	19 200

Zdroj: Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.
 Source: Act No. 108/2006 Coll. on social services, as amended.

na péči. Náklady na výplatu této sociální dávky po celé období dlouhodobě rostly, mezi lety 2022 a 2010 se zvýšily o cca 85 %.

Tato sociální dávka je poskytována ve čtyřech stupních závislosti, její výše je diferencována podle věku příjemců, v současné době její výše činí (viz Tab. 12):

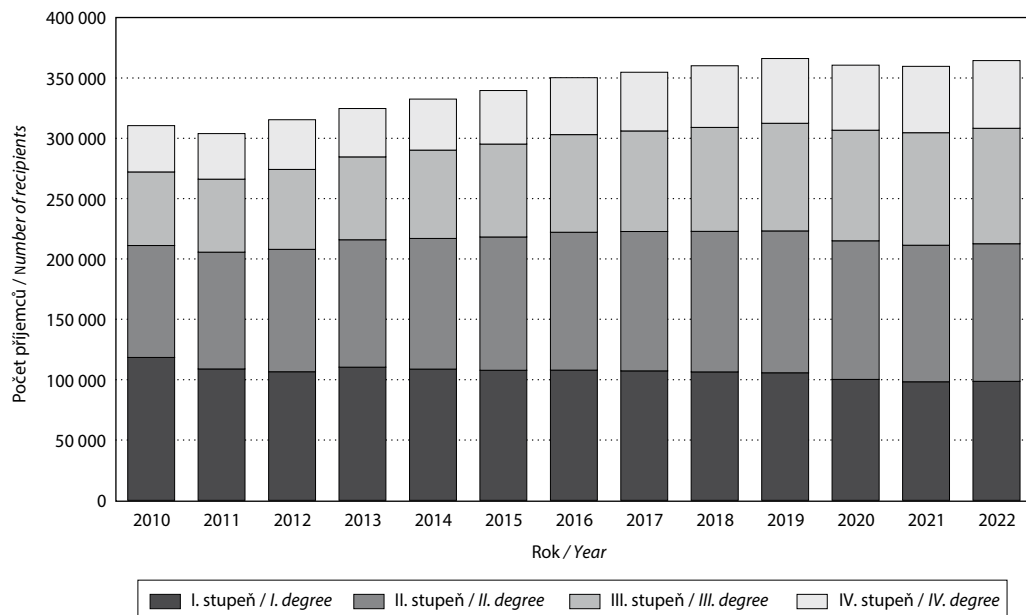
Počet příjemců této dávky ve sledovaném období vzrostl o cca 17 %, po přechodném snížení v r. 2011 v důsledku přechodu na jiný způsob hodnocení míry

závislosti počet příjemců této sociální dávky dlouhodobě rostl a mírně poklesl pouze v letech 2020 a 2021 v důsledku nemoci covid-19. Tento pokles se projevil ale pouze v I. a II. stupni závislosti, ve III. a ve IV. stupni závislosti počet příjemců dále rostl (Průša, 2022).

Je zřejmé, že stávající vysoká diferenciace ve výši příspěvku na péči podle jednotlivých stupňů výrazně motivuje žadatele o tuto sociální dávku o její získání

Graf 10: Vývoj počtu příjemců příspěvku na péči podle stupně závislosti v letech 2010–2022

The number of care allowance recipients by degree of dependence in 2010–2022

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2023b; vlastní výpočty.
 Source: Ministry of Labour and Social Affairs, 2023b; author's processing.

především ve III. a IV. stupni závislosti, což se projevilo i v období epidemie covid-19. Je proto zřejmé, že by bylo žádoucí zásadně přehodnotit jak samotná hodnotící kritéria pro přiznání této sociální dávky, tak i rozsah její diferenciacce např. podle německého nebo rakouského modelu (Průša a kol., 2021).

ZÁVĚR

Provedená charakteristika vývoje sociálních příjmů mezi lety 2010 a 2022 ukázala, že v jejich struktuře došlo v tomto období několika významným změnám:

- po celé sledované období soustavně rostl objem příjmů ze systému důchodového pojištění, a to především v důsledku demografických trendů a vývoje životních nákladů, které se projevují růstem počtu vyplácených důchodů a potřebou realizace valorizačních opatření,
- v návaznosti na změny podmínek pro přiznání nemocenské došlo ve druhé polovině sledovaného období k nárůstu výdajů na nemocenské dávky, tento nárůst byl výrazně prohlouben důsledky onemocnění covid-19,
- celkový objem vyplácených podpor v nezaměstnanosti je determinován situací na trhu práce, po celé sledované období docházelo v zásadě poklesu výdajů na tuto sociální dávku, v důsledku onemocnění covid-19 výdaje v letech 2020 a 2021 vzrostly cca o 30 %,
- objem výdajů na dávky státní sociální podpory v r. 2022 výrazně ovlivnilo rozhodnutí o výplatě jednorázového příspěvku na dítě do 18 let věku,
- v důsledku liberalizace cen nájemného výrazně vzrostly příjmy ze systému pomoci v hmotné nouzi zejména v letech 2012–2016, v r. 2022 výši těchto příjmů ovlivnilo koncipování humanitární dávky a příspěvku pro solidární domácnost,

- po celé sledované období výrazně roste objem příjmů z příspěvku na péči, a to především růstu počtu příjemců této sociální dávky.

Přes tyto skutečnosti lze v současné době identifikovat v jednotlivých sociálních systémech řadu vážných problémů, jejichž řešení je potřeba věnovat v následujících letech zvýšenou pozornost. V tomto smyslu se jedná především:

- o vysoký podíl předčasně vyplácených starobních důchodů, v r. 2022 to bylo již necelých 30 % ze všech vyplácených starobních důchodů,
- o porušení principu ekvivalence v oblasti nemocenského pojištění, kdy pojistné na nemocenské pojištění se platí z příjmu, který je nižší, než je čtyřnásobek průměrné mzdy, ale při výpočtu výše nemocenské se nepřihlíží již k příjmu, který je vyšší, než je trojnásobek průměrné mzdy,
- o situaci, kdy stávající podoba systému dávek státní sociální podpory má – s výjimkou rodičovského příspěvku – charakter chudinských dávek a neaplňují tak jednu z možností, kterou by mohli alespoň částečně přispět ke zmírnění dopadu stárnutí populace,
- reálná hodnota životního minima klesla mezi lety 2012 a 2021 v průměru o 40 – 50 %, z tohoto titulu by proto bylo vhodné přehodnotit jednotlivé částky životního minima tak, aby plnohodnotně plnily ochrannou funkci sociální politiky.

Je proto zřejmé, že i v následujících letech je potřebné věnovat důkladnou pozornost pravidelnému sledování a vyhodnocování situace příjemců jednotlivých sociálních dávek a podmínek nároku na ně tak, aby celý sociální systém plnohodnotně naplňoval všechny základní funkce a principy, které podle základních teoretických východisek má naplňovat (Mertl a kol., 2023).

Literatura

- Anděl, A. 1983. *Vliv směny generací na vývoj průměrné výše důchodu, mzdy a příjmu na hlavu v domácnostech nepracujících důchodců a v domácnostech ekonomicky aktivních v ČSSR*. Praha: ČSVÚPSV.
- Beran, V. 2022. *Náplň a konstrukce životního a existenčního minima 2021*. Praha: VÚPSV [online], (cit. 10. 7. 2023). Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_519.pdf.
- Česká správa sociálního zabezpečení. 2023. *Důchodci v ČR*. [online], (cit. 1. 7. 2023). Dostupné z: https://www.cssz.cz/web/cz/duchodova-statistika#section_0.

- Česká správa sociálního zabezpečení. 2022. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2021*. [online], (cit. 1. 7. 2023). Praha: ČSSZ, 2022. ISBN 978-80-87039-67-0. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/99587/2021_Statistick%C3%A1%20ro%C4%8Denka%20z%20oblasti%20d%C5%AFchodov%C3%A9ho%20poji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD%202021.pdf/3e2fa2b8-3f32-02c7-ae11-b2243441e0ed
- Horecký, J. – Průša, L. 2020. Jak jsme zabezpečeni v době nemoci? *Sociální služby*, XXII(5), s. 20–24. ISSN 1803-7348.
- Koldinská, K. a kol. 2022. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-902-0.
- Mertl, J. a kol. 2023. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7676-675-4.
- Ministerstvo financí ČR. 2022. *Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření k 31. 12. 2022*. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplknove-penzijni-sporeni-a-pvyvoj-penzijniho-pripojeni/2022/zakladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-50458>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2022a. *Analýza vývoje nemocenského pojištění 2022*. Praha: MPSV, 2022. [online], (cit. 4. 7. 2023). Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225490/Anal%C3%BDza+NP_2022.pdf/cdd09219-aa75-cf4a-e039-5d65aafb28ab.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2022b. *Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2022*. [online], (cit. 7. 7. 2023). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/2867337/Informace+o+vyplacen%C3%BDch+d%C3%A1vk%C3%A1ch+v+prosinci+2022.pdf/7f66394e-5192-e6a2-b607-eb767af0df8d>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2023a. *Hlavní změny v důchodovém pojištění*. [online], (cit. 30. 6. 2023). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/hlavni-zmeny-v-duchodovem-pojisteni>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2023b. *Struktura příjemců příspěvku na péči*. [online], (cit. 10. 7. 2023). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/vybrane-statisticke-udaje>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2023c. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR*. [online], (cit. 20. 12. 2023). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zakladni-ukazatele-z-oblasti-prace-a-socialniho-zabezeceni-v-cr>.
- Průša, L. 2015. Vývoj sociálních příjmů obyvatelstva v letech 2000–2014. *Demografie*, 57(2), s. 187–204. ISSN 0011-8265.
- Průša, L. a kol. 2021. *Dlouhodobá péče nejen v České republice*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021. ISBN: 978-80-88361-09-1.
- Průša, L. 2022. The Trend in the Number of Care Allowance Beneficiaries in the Czech Republic in 2007–2021. *Demografie*, 64(4), s. 327–334. ISSN 0011-8265. <https://doi.org/10.54694/dem.0311>.
- Průša, L. – Horecký, J. 2023. Důchodová reforma není jen o změně věkové hranice pro vznik nároku na starobní důchod. *Sociální služby*, XXV(4), s. 28–31. ISSN 1803-7348.
- Průša, L. – Višek, P. – Jahoda, R. 2014. *Alchymie nepojistných sociálních dávek*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-528-3.
- Úřad práce ČR. 2023. *Statistiky trhu práce*. [online], (cit. 7. 7. 2023). Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>.

LADISLAV PRŮŠA

Od roku 2018 pracuje na Fakultě veřejných politik Slezské univerzity v Opavě, kde je garantem výuky bakalářského studijního programu Sociální práce ve veřejné správě a navazujícího magisterského studia oboru Veřejná správa a sociální politika. Dlouhodobě se věnuje především problematice financování sociálních služeb a sociálně ekonomickým souvislostem demografického vývoje. K jeho nejvýznamnějším publikacím patří *Ekonomie sociálních služeb* (Praha: ASPI Publishing, 2007. ISBN 978-80-7357-255-6), *Optimalizace sociálních služeb* (Praha: VÚPSV, 2013. ISBN 978-80-7416-099-8), *Alchymie nepojistných sociálních dávek* (Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-528-3), *Dlouhodobá péče nejen v České republice* (Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021. ISBN: 978-80-88361-09-1) a *Sociální služby v nové době* (Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2022. ISBN 978-80-7510-514-1).